

RAZMATRANJA O JNA (3)

Tino Jelavić

Ovim osvrtom na članak gospodina Marinka Ogoreca, "Razmatranja o JNA (2)", koji je uslijedio kao njegov odgovor na recenziju dr. sc. Zlatka Rendulića na njegov prvi članak, želi se ukazati na neke netočne navode u tekstu. Ne ulazeći u cjelinu polemike g. Ogoreca, potrebno je osvrnuti se na neke njegove netočne postavke o naoružanju JNA kao i o vojnoj ovisnosti SFRJ onda kada je proizvodila naoružanje po licenci, a posebice, onda kada je bila u mogućnosti potpuno usvojiti ili modificirati tu proizvodnju.

Prvenstveno je potrebno navesti određene, netočne postavke g. Ogoreca; one kao takve jednostavno ne mogu biti jamstvo vjerodostojnosti zaključaka. Ako autor, prema svojoj struci, nije bio dovoljno upoznat s projektiranjem i proizvodnjom naoružanja JNA, morao se, prije objavljivanja svoga članka, potruditi i pronaći točne podatke ili konzultirati neprijepornog poznavatelja te problematike. Evo, nekoliko karakterističnih primjera.

Na stranici 189. autor navodi: *Dugo vremena je osnovna strojnica i puškostrojnica u pješačkim postrojbama JNA bila kopija njemačkog MG 42 iz II. svjetskog rata dok ga početkom osamdesetih godina nije počela zamjenjivati jugoslavenska inačica sovjetske puškostrojnice RPG i strojnica PKS naravno u sovjetskom kalibru 7,62 x 54R.*

Iako je ova tvrdnja načelno točna, g. Ogorec u ovom dijelu članka proturječi sam sebi. Naime, prema njegovim glavnim postavkama JA, kasnije JNA, je kopijom njemačkog MG 42 trebala postati vojno ovisna o Njemačkoj koja, kao takva, više nije postojala. Nijemci su krajem Drugoga svjetskog rata prvi u svijetu razvili skraćeni metak 7,92 x 33 mm, koji je poboljšana verzija njihovog starog metka 7,92 x 57 mm.

Mr. sc. Tino Jelavić, dipl. ing. aeronautike autor je knjige No. 352 (Y) *R.A.F. Squadron* te više znanstvenih radova i recenzija, stručnih članaka u vezi sa suvremenim vojnim zrakoplovstvom i zrakoplovnim bojnim djelovanjem.

Na temelju tog skraćenog metka, 7,92 x 33 Kurz, proizvedena je njihova najmodernija jurišna puška *Sturmgewehr* MP 43 i StG 45. Nakon rata, SSSR je prvi počeo slijediti taj trend, pa je *Sturmgewehr* služio kao nadahnuće pri razvoju poznatog *Kalašnjikova* AK-47. Tako je iz sovjetskog starog metka 7,62 x 54P razvijen skraćeni 7,62 x 39 mm. Ta dva sovjetska metka predstavljala su temelj za razvoj cijele obitelji streljačkog naoružanja.

Upravo je SAD, dugo vremena, najviše zaostajao u tom pogledu. Amerikanci su uporno zadržavali dugački metak 7,62 x 51 mm pa su i mnoge njihove automatske puške u Vijetnamu imale taj metak koji razvija veliku energijom trzaja (iznad 1,5 daNm) što je znatno više od trzaja *Kalašnjikova* s metkom 7,62 x 39 mm. Amerikanci su relativno kasno uvidjeli svoju zabludu i tek su od 1963. godine počeli uvoditi u službu automatsku pušku Colt M-16 s metkom 5,56 x 45 mm.

Stoga se JNA logično opredijelila za sovjetsku varijantu s dugačkim i skraćenim metkom 7,62 mm koji je bio znatno napredniji od američkoga. Na temelju skraćenog metka 7,62 x 39 mm napravljena je poluautomatska puška M-59/66, a zatim i automatska M-70 i M-70A. To su bile kopije sovjetskih rješenja, ali ipak s određenim razlikama. Mora se naglasiti kako ni u čemu – od materijala za izradu do proizvodnje streljiva – nije postojala nikakva ovisnost o SSSR-u. U prilog ovoj tvrdnji treba konstatirati kako je SFRJ tijekom 1980. godine u Iraku podigao tvornicu svojih automatskih pušaka. Zato se može jasno ustvrditi kako zbog kopiranja sovjetske poluautomatske i cijele obitelji automatskih pušaka nije postojala nikakva ovisnost SFRJ-a o SSSR-u u svome osnovnom streljačkom naoružanju. Isto tako može se reći kako se prilikom projektiranja naoružanja, od pamtivjeka, krađu i posuđuju ideje gdje god je to moguće i naravno to svi rade. Mnogi relevantni stručnjaci smatraju jugoslavenski *kalašnjikov* znatno boljim zbog primjene kvalitetnijih materijala u odnosu na, primjerice, rumunjski ili mađarski *kalašnjikov*. Najbolji dokaz toga smo imali u Domovinskom ratu u kojem je upravo "*ciganka*" bila najcjenjenija puška među stvarnim hrvatskim braniteljima.

I snajperske puške s optikom i pratećim simulatorima su u potpunosti samostalno proizvedene u SFRJ te ni u čemu nisu zaostajale za sovjetskim. Ostalo pješačko naoružanje, od ručnih bombi i tromblona, preko ručnog protutenkovskog oružja, pa do posljednje sitnice, bilo je potpuno nezavisno od bilo koga, bez obzira od koje zemlje je kupljena licenca ili od koga je bilo "iskopirano" ili je samostalno projektirano. Dobri poznavatelji oružja mogli bi u njima zamijetiti određena rješenja primijenjena u Švedskoj, Francuskoj ili SSSR-u. Međutim, sve je bilo svedeno na domaće standarde i materijale koji su bili proizvedeni u SFRJ ili su se mogli kupiti na slobodnom svjetskom tržištu.

Na stranici 189. g. Ogorec navodi: *Svi protuoklopni vođeni raketni sustavi bili su sovjetskog porijekla ili rađeni po sovjetskim licencama (u početku sustav Šmelj, kasnije Maljutka, a od sredine osamdesetih počelo je uvođenje Fagota), a isto tako, kao standardni protuoklopni top bio je sovjetski T-12.*

Od 1959. do 1965. godine razvijan je domaći projekt vođene PT rakete *Skakavac*. To je bila prva generacija žično vođenih raketa koja se temeljila na starim njemačkim istraživanjima iz Drugoga svjetskog rata. U tome su uspjeli jedino Francuzi sa svojim

SS-11, ali od njih se nije mogla dobiti licenca. Stoga su, najprije, od SSSR-a kupljene PT rakete *Šmelj* (*Shmelj*), a kasnije i *Maljutke* (*Malyutka*). Raketa 2K15 *Šmelj* (NATO oznake AT-1 *Snapper*) pokazala se potpuno nepouzdanom konstrukcijom, ali je *Maljutka* (AT-3 *Sagger*) bila znatno bolja i za nju je kupljena licenca. Najprije je proizvođena 9K11 *Maljutka I*, a zatim i poluautomatski vođena 9M14P1 *Maljutka II*. Sve elektroničke komponente bile su zamijenjene domaćim, koje su bile najnovije generacije i zapadnog podrijetla. Time je njihova pouzdanost povećana za dva puta u odnosu na original, a raketa je, zbog ugradnje bolje i lakše elektronike, olakšana za preko 200 grama. Zato je raketa dobila bojnu glavu s više eksploziva i mogla je probiti oklopnu homogenu ploču debljine 460 mm. Ovo je bio opet očiti primjer netočne interpretacije stvarnosti zbog autorovog nepoznavanja tehničko-tehnološke problematike, pa je na temelju nekih općih zaključaka, autor krivo protumačio zavisnost o SSSR-u i tamo gdje je nije bilo.

Slično je rješenje primijenjeno i pri izradi protuzrakoplovne rakete 9K32M *Strel-2M* (SA-7B *Graif*) koja se također temeljila na sovjetskoj licenci, ali su joj svi elektronički elementi bili zamijenjeni sa znatno pouzdanijim domaćim i sklopovima proizvedenim na Zapadu. Domaće tvrtke Iskra, RIZ i Ei-Niš mogle su nabaviti pouzdaniju i lakšu elektroniku zapadnog podrijetla. To je omogućilo povećanje bojne glave rakete za 200 grama eksploziva. Nakon što je u Teleoptiku podignuta tvornica specijalnih žiroskopskih uređaja, proizvodnja PZO rakete *Strel-2M* bila je potpuno neovisna o SSSR-u, a ta je raketa bila i bolja od one koju je imao SSSR.

Inače, cijela bliska PT borba JNA nije bila ovisna o bilo kojoj stranoj sili. Prema potpuno usvojenoj sovjetskoj licenci proizvođena je i ručna kumulativna bomba s padobranom. Ručni raketni lanseri M-79 *Osa-2* kalibra 90 mm i M-80 *Zolja* od 64 mm bili su potpuno domaće konstrukcije i proizvodnje. Samo su topovi T-12, s velikim zalihama streljiva, bili nabavljeni u SSSR-u i bili su jedino PT oruđe koje se nije proizvodilo u zemlji. No, bez obzira na stvarne činjenice, g. Ogorec pokušava ustvrditi kako je cijeli sustav PT borbe bio izravno logistički ovisan o SSSR-u.

Na istoj, 189. stranici, autor navodi: *Svi tenkovi u naoružanju JNA su bili istočnog (sovjetskog) porijekla (osim u razdoblju IB-a, kada je putem vojne pomoći jugoslavenski oružanim snagama dopremljena izvjesna količina američkih tenkova tipa "Shermann" i "Patton", koji su vrlo brzo, nakon normalizacije odnosa sa SSSR-om spremljeni u ratnu pričuvu), u prvo vrijeme su kupovani T-54, T-55 i laki tenk PT-76, dok nije usvojena licencna proizvodnja T-72 kao malo modificirana inačica M-84.*

Tenkovi, koji su zamijenili zastarjele američke tenkove *Shermann* i *Patton* iz Drugoga svjetskog rata, bili su sovjetski T-54 i T-55, a nabavljeni su u znatnom broju s velikim zalihama streljiva. Veći dio rada g. Ogoreca počiva na tezi, kako je SFRJ imao puno više tenkova od potrebnog broja predviđenog za sukob s vanjskim neprijateljem. Međutim, s tom netočnom tezom on potvrđuje upravo ono što pokušava pobiti. Naime, jedino je veliki broj tenkova u naoružanju JNA mogao biti dovoljan za vođenje sukoba s SSSR-om i zemljama Varšavskog ugovora. Njihov bi se napad odvijao iz ravničarskih i tenkoprohodnih pravca sjevernih i sjeveroistočnih zemalja. Tamo su relativno snažnije tenkovske snage trebale usporiti njihovo napre-

dovanje do povlačenja u "bastion", tj. u one dijelove SFRJ u kojima prevlast u tenkovima nema više nikakvu odlučujuću ulogu. Pojam "bastiona" je nastao upravo zbog toga; najvećim je dijelom obuhvaćao brdsko-planinska područja Hrvatske i BiH u kojima je i tijekom Drugoga svjetskog rata zabilježen uspješan partizanski otpor. S druge strane, hipotetski napad NATO snaga nije mogao imati tako radikalni cilj ni mogućnost vođenja rata s velikim tenkovskim postrojbama zbog uskog obalnog tenkoprohodnog pojasa. Osim očitog nerazumijevanja strateških opredjeljenja JNA, autor u prethodnim dijelovima teksta pokazuje i nerazumijevanje temeljnih geopolitičkih odnosa u okružju ondašnje SFRJ. Ipak, zadržat ću se samo na njegovim netočnim navodima vezanim uz tehniku jer nemam namjeru ulaziti u političko "prepucavanje".

Malo modificirana inačica M-84 zaista je bila utemeljena na licenci tenka T-72, ali je predstavljala za klasu bolji proizvod. Glavna razlika bila je ugradnja kvalitetnijeg motora domaće proizvodnje i lasersko-računalnog ciljnog sustava s mogućnošću osmatranja noću. Takav ciljni sustav u to vrijeme nije bio nigdje razvijen ni primijenjen u SSSR-u, a bio je rezultat istraživanja i suradnje Iskra Optoelektronika sa švedskim i nizozemskim tvrtkama. Njegova mogućnost brzog odgovora (*response* u kibernećkom smislu) na pojavu neprijateljskih tenkova na udaljenostima većim od 500 metara bio je, u to vrijeme, u kategoriji najboljih svjetskih dostignuća. To se najvećim dijelom može zahvaliti upravo suradnji sa švedskim tvrtkama koje su se tom problematikom bavile dugo vremena, dok su za razvoj noćnog ciljanja bile zaslužne nizozemske tvrtke. Konačna montaža tenkova M-84 obavljala se u slavonskobrodskom "Đuri Đakoviću", koji je i danas zadržao osnove za daljnji rad na osmišljavanju novih tenkova. Prema Ogorecovo analogiji, bilo bi logično ustvrditi kako je i današnja Hrvatska u vojnom smislu ovisna o Rusiji (ili čak Jugoslaviji) budući da se i njen novi *Degman* temelji na tenkovima T-72 i M-84.

Na istoj, 189., stranici navodi: *Što se tiče ratne mornarice situacija je bila vrlo slična. Dugi niz godina udarnu snagu ratne mornarice činili su raketni i torpedni čamci, te podmornice rađeni prema sovjetskim licencama ili preuzeti od njih, a glavni nositelji protupodmorničke borbe bili su sovjetski helikopteri Ka-25 i Ka-27.*

Ovom tvrdnjom g. Ogorec je najizravnije diskreditirao ono što je neospornim dijelom počivalo upravo na hrvatskoj industriji i pameti, jer je najveći broj plovila JRM projektiran i proizveden u Hrvatskoj. Samo je manji dio plovila nabavljen u Francuskoj i Velikoj Britaniji, dok su u SSSR-u bili kupljeni najsuvremeniji torpedni i raketni čamci. Stoga je potrebno ukratko predočiti klase tih brodova i podmornica.

Seriya patrolnih brodova klase PBR-501 s istisninom (deplasmanom) 210 t građena je u riječkoj Kraljevici, što je nastavljeno i sa serijom patrolnih brodova klase PBR-509 istisnine 230 t, te većim patrolnim brodovima klase PBR-551 *Mornar* istisnine 404 tone.

Tri minolovca klase ML-151 građena su u Francuskoj od 1955. do 1957. godine, a četvrti je sagrađen prema licenci u Malom Lošinj. Ujedno je u hrvatskim brodogradilištima sagrađeno 16 minolovaca klase M-101, sedam klase M-117, te četiri klase M-141 – ovi posljednji prema uzoru na britansku klasu *Ham*.

Dva razarača, kupljena u Velikoj Britaniji 1956. godine, bili su bivši njemački *Kempenfelt* i *Wager* klase W. Oni u sastav flote JRM ulaze tijekom 1959./60. kao *Kotor* i *Pula*. JRM je imala i četiri eskortna razarača talijanskog porijekla (*Triglav*, *Biokovo*, *Durmitor* i *Učka*), od kojih su prva tri primljena kao dio ratne odštete, a četvrti, čija je gradnja započela 1942., dovršen je u Rijeci. Nakon raznih preinaka i dorada, 1959. godine, u operativnu uporabu ulazi i razarač *Split* kao najveći brod bivše JRM istisnine 2382/2770 t. Gradnja je započeta u Splitu još 1939. godine, a dovršen je u Rijeci 1958. godine.

Razarače su, tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina, zamijenile fregate – veliki patrolni brodovi (VPBR) klase *Split* i *Kotor*, od kojih su prve dvije jedinice kupljene u SSSR-u, ali su u bivšoj SFRJ naoružane protubrodskim projektilima P-20 (što prvotnim projektom nije bilo predviđeno), a dvije su sagrađene u Kraljevici kao poboljšani VPB ili VPRB, naoružan projektilima P-21/P-22 (SS-N-2C *Styx*) sa smjerom gađanja preko pramca (za razliku od klase *Split II*, gdje su lanseri bili okrenuti prema krmi).

Treba spomenuti i cijeli niz manjih patrolnih brodova i čamaca te pomoćnih brodova i barkasa koji su, isto tako, građeni u hrvatskim brodogradilištima.

Znači, Brodarski institut kao znanstveno-istraživačka i Brodoprojekt kao projektantska organizacija, već su do 1960. godine stekli znatna iskustva u razvijanju i projektiranju brodova, a to je nastavljeno i s podmornicama.

Dvije podmornice klase P-811 sagrađene su u brodogradilištu *Uljanik* u Puli s imenima *Sutjeska* i *Neretva*, a prva ulazi u operativnu uporabu 1961. godine. Bile su konstruirane po uzoru na podignutu i popravljenu talijansku podmornicu *Nautilo*, kasnije nazvanu *Sava* (P-802). Ove dvije podmornice su posebno interesantne zbog čvrstog trupa izvedenog na zakovanoj konstrukciji. Svi kasniji projekti podmornica temeljili su se na zavarenoj izvedbi trupa. Na rekonstrukciji te dvije podmornice sudjelovala su i dva njemačka stručnjaka, koji su nakon zarobljenjstva u Drugom svjetskom ratu odlučili ostati kod nas.

Podmornica P-821 *Heroj* predstavljala je veliki uspjeh naših znanstvenih i stručnih kadrova kao prvi potpuno domaći projekt sa svim sustavima projektiranim u domaćoj brodogradnji i pratećoj tehnologiji. Prototip podmornice P-821 građen je od 1964. do 1968. godine u Splitu, a gradnja serije tih podmornica (P-822 *Junak*, P-823 *Uskok*) završena je do 1970. godine.

Daljnji napredak domaće izgradnje podmornica predstavljala je torpedna podmornica klase P-831 *Sava* (Tip B-72) koja je uključivala i sljedeću, P-832 *Drava*. Obje su dovršene u posebnom pogonu brodogradilišta Split uz sudjelovanje Brodoprojekta i Brodarskog instituta. Sve ideje i razvojna rješenja bila su domaća bez ikakve licencne dokumentacije.

Osim podmornica, građene su i diverzantske ronilice apsolutno domaće konstrukcije i proizvodnje; prodavane su i nekim drugim zemljama, poput Švedske. Sve to je navedeno kako bi se shvatila potpuna neutemeljenost tvrdnje g. Ogoreca prema kojoj su brodovi i podmornice JRM rađeni prema sovjetskim licencama. Zato bih želio znati koje su to podmornice bile rađene prema sovjetskoj licenci i, uopće, koja je to sovjetska oprema i konstrukcija primijenjena u izgradnji naših podmornica.

Čelik, potreban za njihovu proizvodnju, dolazio je iz željezare Jesenice i sva oprema bila je domaće proizvodnje. To je uključivalo i akumulatore za klasične podmornice – koji su bili pouzdaniji od sovjetskih, budući da su se Sovjeti više bavili nuklearnim podmornicama te zanemarivali razvoj manjih podmornica.

Točno je da je u SSSR-u kupljena serija raketnih i torpednih čamaca, ali to će nakon detaljnijeg pojašnjenja dobiti sasvim drugačiji kontekst od sugeriranoga. Činjenica je da je za JRM od 1949. do 1955. na Korčuli izgrađeno 76 torpednih čamaca nalik američkom tipu *Higgins*, od kojih je 18 kasnije preinačeno u motorne topovnjače. Slijedila je gradnja prototipova koji nisu zadovoljili zahtjeve te su tijekom 1960. kupljeni raketni čamci klase RČ-301 (Projekt 205, NATO oznaka *Osa I*) istisnine 220 t i velike brzine do 39 čvorova s četiri raketne rampe, a 1965. godine nabavljena je serija tada najbržih (40 do 45 čv.) torpednih čamaca klase TČ-211 (Projekt 206, NATO oznaka *Shershen*), od kojih su četiri kupljena u SSSR-u, a deset je sagrađeno u Kraljevici. Međutim, potrebno je naglasiti kako su raketni čamci bili, tada, potpuno novo i suvremeno rješenje koje je predstavljalo vrlo učinkovito oružje, posebice za uska mora. Tako je 1967. godine egipatski raketni čamac s dvije rakete brod-brod potopio izraelski razarač *Eilat*, što je prije toga bilo nezamislivo. Ipak ti raketni čamci nisu mogli predstavljati glavnu udarnu snagu flote zbog ograničenih mogućnosti i osjetljivosti na djelovanje zrakoplovstva, iako su se u našim uvjetima, tj. pri djelovanju iz mora, s vrlo razvedenom obalom i mnoštvom otoka, pokazali izvrsnim.

Zato se ubrzo nakon toga razvijaju raketne topovnjače sa znatno povećanim borbenim mogućnostima. Opremljene su s moćnim topničkim i raketnim naoružanjem te radarima i IC senzorima za otkrivanje ciljeva i ugroza što im omogućava bolje izdržavanje zrakoplovnih napada s raketama zrak-brod. Domaći prvijenac bila je vrlo uspješna raketna topovnjača klase RTOP 401 *Rade Končar* (Tip 240) koja je razvijao brzinu do 39 čvorova. Njegov radarski sustav, elektronička oprema i dva daljinski upravljana jednocijevna topa predstavljala su u to vrijeme vrlo napredna tehnička dostignuća. Sva oprema i dio pogona bili su zapadnog podrijetla, a trebao je biti opremljen s francuskom protubrodskom raketom o: *Exocet*. Međutim, Francuzi raketu nisu tada htjeli prodati i tražili su astronomsku cijenu, pa je brod opremljen sovjetskim protubrodskim raketama P-20 (SS-N-2C *Styx*). Pritom je te sovjetske rakete trebalo uvezati u sustav zapadne i domaće elektronike, što je predstavljalo složen i mukotrpan posao, ali su ga naši stručnjaci vrlo uspješno riješili.

Znači, pregledom dugotrajnog razvojnog rada bivše Ratne mornarice, koji je najvećim dijelom bio utemeljen na hrvatskim stručnjacima i tvrtkama, može se uočiti kako su većina brodova i sve podmornice bili domaće proizvodnje. Pritom je jedan broj brodova, kao i brodska oprema, pogonski sustavi i naoružanje nabavljen sa Zapada, tj. iz Francuske i Velike Britanije. Na Istoku su kupljeni samo raketni i torpedni čamci u trenutku dok su predstavljali potpunu tehničku novost i kao takvi postojali samo u SSSR-u. Slično je bilo i pri kupovini sovjetskih raketa za raketne topovnjače nakon što su Francuzi tražili četverostruku cijenu za *Exocet*. Međutim, poslije su nabavljene druge, zapadne rakete, švedske RBS-15, pa ništa od sovjetske opreme nije korišteno u novim projektima Ratne mornarice. Tako su posljednje raketne

topovnjače klase RTOP 501 *Sergej Mašera* (Tipa R 03 ili 350) bile temelj dogradnje HRM-ove *Kralj Petar Krešimir IV* i potpuno samostalne izgradnje druge RTOP *Kralj Dmitar Zvonimir*. Oni imaju oružni sustav sastavljen od vrhunskih zapadnih radara, IC senzora, švedskih protubrodskih raketa RBS-15 i Boforsovog topa kalibra 57 mm za djelovanje po zračnim i pomorskim ciljevima, a sovjetskoga porijekla je jedino proturaketni krmeni šestocijevni *Gatling* top AK-630 kalibra 30 mm. Zato, sljedeći put, prije nego što se počne obračunavati s nekom fantomskom JNA, g. Ogorecu predlažem da dobro razmisli protiv koga su, u stvari, usmjereni njegovi tekstovi. Jer je na ovaj način diskreditirao doslovno cjelokupni hrvatski napor u razvoju i izgradnji brodovlja, podmornica i tenkova, ali isto tako i njezin budući rad. Naime, u današnjoj situaciji uz neizvjesnu sudbinu remontnog brodogradilišta u Šibeniku i upitnog opstanka vojnih programa u "Đuri Đakoviću" sve je očiglednije kako bi se ubuduće mogli prisjećati samo nekih JNA projekata kao uistinu hrvatskih.

Drugi dio citata bit će obrazložen uz ostale netočne navode g. Ogoreca vezano uz zrakoplovstva. Prve protupodmorničke inačice helikoptera Westland-Sikorsky S-55 Mk.5 (4+2 komada) i S-55 Mk.7 (5 komada) sastavljane su se, od kraja pedesetih, prema britanskoj licenci u tvrtci Soko u Mostaru. Međutim, tada nijedna zemlja Zapada nije htjela prodati uređaj za otkrivanje podmornica (sonar) koji je predstavljao strogo čuvanu tajnu. Čak ni američki saveznici, poput Francuske i Velike Britanije, nisu mogli dobiti njihove najnovije sonare i obrnuto. Tek izbijanjem češke krize, SAD-e našoj mornarici prodaje sonar starije generacije, koji se ugrađuje na te helikoptere. Puno kasnije, tijekom 1974. godine, kupljeno je šest sovjetskih protupodmorničkih helikoptera Kamov Ka-25, zatim, 1980. godine, četiri Mil Mi-14PL i u drugoj polovici osamdesetih, još dva Ka-28 (izvozna inačica Ka-27). Razlog njihove kupnje bio je taj što su se jedino oni mogli kupiti na slobodnom svjetskom tržištu. Protupodmornička borba bila je moguća samo u slučaju napada NATO snaga, budući da sovjetska mornarica nije imala svojih pomorskih snaga u Sredozemlju. Istodobno, takav napad bio bi malo vjerojatan, a zaoštravanje odnosa s NATO-om manifestirao bi se eventualno u obliku nekakve tršćanske krize. Zato u snage za protupodmorničku borbu nisu ulagana ni približna slična sredstva, kao u snage za protutenkovsku borbu.

Na stranici 188., g. Ogorec navodi: *...zaključio sam samo kako je zbog nemogućnosti jugoslavenske industrije da zrakoplovstvu osigura kvalitetan borbeni zrakoplov, njihov oslonac ostao zastarjeli sovjetski lovac MiG-21.*

Ponovno zbog nepoznavanja problematike i nemogućnosti sagledavanja šire slike, g. Ogorec se hvata jedne činjenice i zaključuje krivo. Nije istina da jugoslavenska zrakoplovna industrija nije mogla omogućiti kvalitetan borbeni zrakoplov i koja je, zbog prije ovdje navedenih razloga, većim dijelom prebazirana iz Beograda u područje "bastiona", tj. u Mostar. Činjenica jest da ga u ono vrijeme nije osigurala, ali zbog sasvim drugih razloga. Jugoslavija je od kraja Drugoga svjetskog rata imala solidnu zrakoplovnu industriju. Na temelju predratnog lovca *Ikarus* IK-3, u vrijeme IB-a, proizvedeno je oko 250 lovaca S-49. Od početka pedesetih, SFRJ je imao nekoliko

prototipova mlaznih aviona s francuskim mlaznim motorima *Turbomeca* malog potiska, ali koji su tada jedini bili dostupni na tržištu. Izrađen je i ispitani cijeli niz prototipova od *Ikarusa 451*, *S 451-M Zolja*, *452-M*, zatim *J 451-MM Stršljen*, *S 451 Matica*, *T 451-MM Stršljen II* do 1958. godine kada je prekinut projekt lakog lovca-presretača B-12 predviđenog za brzine do 1000 km/h. Prvi mlazni avion proizveden u većoj seriji, bio je N-60 *Soko Galeb G-2*. Bio je to prvi školsko-borbeni mlažnjak u svijetu koji može polijetati s travnatih površina. Ne želeći nabrajati ostale projekte jugoslavenskih borbenih aviona, poput *J-20 Kraguja*, *J-21 Jastreba*, *J-22 Orao* i *N-62 Supergaleb G-4*, zadržat ću se upravo na toj *Galebovoj* sposobnosti. Iz dosadašnjeg izlaganja moglo je svima postati jasno kako SFRJ nikada nije očekivao realni napad s mora i zapada, ali je vrlo realno očekivao napad sa sjevera i istoka. Stoga je cjelokupna strategija, taktika, ustroj, organizacija, naoružanje i logistika bivše JNA bila pripremljena za masovni tenkovski prodor. Nakon pada 'željezne zavjese' i nakon uvida u istočnonjemačke arhive, Zapad je bio zgranut planovima koji su tamo pronađeni. Ono što su do tada nagađali i protiv čega su razvijali doktrinarni pristupa FOFA (*Follow-On-Forces-Attack*), te *tankbustere* poput *A-10* i *AH-64*, nakon uvida, postalo im je potpuno jasno. Sovjetske oklopno-mehanizirane snage bi pregazile cijelu Zapadnu Njemačku do granice sa Francuskom unutar 48 sati. Sukladno tome, pad Beograda i Zagreba mjerio bi se u satima, a lovačko zrakoplovstvo postojalo bi maksimalno tjedan dana. Ne zaboravimo pritom da je to uključivalo i dva puka lovačkih aviona ukopanih u Plješivici i na Slatini, a koji su doslovno mogli preživjeti izravni pogodak taktičkog nuklearnog projektila. Stoga su sa završetkom operacije *Allied Force* Amerikanci bili nemalo iznenađeni, jer je iz potkopa tog najžešće napadanog aerodroma pored Prištine izletjelo 18 lovaca *MiG-21*.

Zato je bilo potpuno neisplativo i protivno zdravoj logici ulagati u razvoj vlastitog lovačkog zrakoplova. Drugim rječima, trebalo bi utučiti milijarde dolara u oružni sustav koji će u slučaju sovjetskog napada trajati najviše tjedan dana. Međutim, SFRJ su bili potrebni lovačko-bombarderski i jurišni zrakoplovi, koji bi usporavali napredovanje oklopnih armija. Isto tako, nakon pada većih gradova, oni su morali biti sposobni djelovati s nepripremljenih uzletišta u "bastionu", kao što su ravni dijelovi vijugavih bosanskih i ličkih cesta te hercegovački pašnjaci. U tu svrhu na *Galeba* i *Jastreba* mogle su se montirati i startne rakete za skraćivanje dužine polijetanja. No, usprkos svemu tome u slučaju napada s istoka, Jugoslavensko RV i PVO generalno bi prestalo postojati unutar mjesec dana. Znači, može se zaključiti kako tadašnji oslonac zasigurno nije bio "zastarjeli" lovac *MiG-21*, pa ni *LBA* koju je činila cijela lepeza jurišnika od *Kraguja* do *Orla*. Glavni oslonac SFRJ nije uopće bilo ratno zrakoplovstvo, već *TO* u kombinaciji s *ONO* i *DSZ*. Tek prestankom postojanja *SSSR*-a i nestanka realne prijetnje iz tog pravca, pokrenute su ozbiljnije studije razvoja jednomotornog lovačkog aviona, a koji je u suradnji s Amerikcima na području motora i elektronike trebao biti namijenjen zemljama Trećeg svijeta. No, raspad SFRJ prekinuo je taj projekt poznatiji kao *Yu-supersonik* ili *NA (Novi Avion)*.

U sljedećoj rečenici autor navodi: ...u naoružanje su uvedeni i sovjetski transportni helikopteri *Mi-8* (pri tome ne želim ulaziti u polemiku o njihovoj kvaliteti, isplativosti

itd. itd. Helikopteri Mi-8 su bez sumnje vrlo dobre letjelice u toj klasi, međutim, uvjeren sam da niti njihovi pandani zapadnog porijekla, kao što je, npr., francuski "Super Frelon" nisu imali ništa slabije karakteristike).

Stvarno ne mogu shvatiti poriv čovjeka koji sam kaže da se ne razumije u nešto, a onda u nastavku rečenice dodaje kako je uvjeren u nešto suprotno. Na ovu tvrdnju ja se uz sve dužno poštovanje prema g. Ogorecu, mogu samo nasmijati. Za razliku od njega, ja nisam uvjeren ni u šta, ali znam da *Super Frelon* nije bolji helikopter od Mi-8. Pogotovo za ono što bi ga čekalo u SFRJ. Radi ilustracije mogu samo reći kako u redovnu eksploataciju helikoptera Mi-8 ulazi pokretanje i letenje na temperaturama od -40 °C. Međutim, na pitanje kako bi se *Super Frelon* ponašao prilikom takve eksploatacije u snijegom zametenim bosanskih planinama, odgovor se sam nameće. Pritom ga je SFRJ mogao vrlo jednostavno kupiti od Francuske, kao što je kupio licencu te je od 1979. godine u mostarskom Sokolu proizveo 220 helikoptera SA.341/342 *Gazelle*, a koji su u inačici *GaMa* (naoružane s *Maljutkama* i *Strelama-2M*) predstavljale glavni protuoklopni helikopter JRV-a.

U nastavku rečenice na sljedećoj, 189. stranici navodi se: *svi raketni sustavi PZO i dio topničkih (npr. ZSU-57/2, "Praga" 30/2 i sl.) bili su isto tako istočnog (uglavnom sovjetskog porijekla), kao i najveći broj radarskih sustava za promatranje i kontrolu zračnog sustava.*

S obzirom na predviđeni rok "trajanja" većine raketnih PZO sustava, nije ni postojala prevelika potreba za njima. Naime, fiksno montirani raketni sustavi S-75 *Dvina* (SA-2C *Guideline*), S-75M *Volhov* (SA-2F *Guideline*) i S-125M *Neva-M* (SA-3B *Goa*) branili su najveće gradove koji su mogli pasti u svega nekoliko sati. Osim sovjetskih radara P-12, P-15 i P-40, vezanih uz raketne sustave PZO srednjeg dometa, većina osmatračkih radara u sustavu službe VOJIN-a (Vazdušnog osmatranja javljanja i navođenja) JNA bili su zapadnog porijekla. To su bili američki radari AN/TPS-63 i AN/TPS-70, zatim talijanski radarski sustavi Marconi AS-74, AS-84 (*Bacchus*), S-600 i S-750, dok su manjinu činili britanski radar Thomson-Thales LP23 i sovjetski P-14. Mobilne sustave PZO činilo je 120 samohodnih lansera 2K12M *Kub-M* (SA-6 *Gainful*), zatim 136 primjerka 9K31M *Strela-1M* (SA-9B *Gaskin*) ugrađenih na BRDM-2 i 12 sustava 9K37M *Strela-10M* (SA-13 *Gopher*) ugrađenih na sovjetsko oklopno--amfibijsko vozilo MT-LB, dok se njezina inačica proizvodila i u SRJ pod nazivom S--10M2J *Sava* na tijelu oklopnog transportera M-80 i u Hrvatskoj kao *Strela-10 CRO* na tijelu lakog oklopnog vozila LOV *Torpedo*. Pritom bi, pri spomenutom scenariju napada zemalja Varšavskog pakta, jedino mobilni sustavi mogli očekivati relativno dugotrajniju primjenu, budući da je njihova namjena bila bliska zaštita važnijih ciljeva i koncentriranih snaga KoV-a u pokretu. Međutim, jedina raketa PZO koja bi doživijela stvarnu primjenu u planinskim područjima bila bi *Strela-2M*. Njena proizvodnja je bila potpuno usvojena i unaprijeđena u odnosu na original, a proizvedeno je više od 4000 tih prijenosnih raketnih lansera.

U pogledu topništva, PZO situacija je bila sljedeća. JNA je raspolagala s znatnom količinom topništva PZO od čega su najmoderniji bili 142 švedska topa Boffors L-70 kalibra 40 mm zvanih *Bofi*, a koji su bili uvezani u sustav s pokretnim švedskim ra-

darom *Giraffe* dometa 40 km. Ostatak topova činilo je 117 dvocijevnih topova S-68 kalibra 57 mm na tijelu tenka T-54 i 727 dvocijevnih topova M-59/73 kalibra 30 mm ugrađenih na lakooklopljenom češkom vozilu V3S *Praga*. Glavni top PZO-a, koji je od 1955. godine, prema licenci švicarske tvrtke Hispano masovno proizvođen u kragujevačkoj *Crvenoj zastavi*, bio je trocijevni M-55 kalibra 20 mm. Proizvođen je (uključujući streljivo) potpuno samostalno u podinačicama od A1 do A4, od čega je posljednja M-55A4 s laserskim daljinomjerom-ciljnikom postojala i u samohodnoj inačici, tj. ugrađena na BOV-3. Iz tog osnovnog modela kasnije je razvijen jednocijevni top M-75 istog kalibra, a procjenjuje se kako ih je ukupno u obje inačice proizvedeno preko 4000 primjeraka. Osim toga, postojala je i veća količina zastarjelih topova poput američkih M1 i M12 kalibra 40 mm, ruskih M39 od 37 mm i M40 od 25 mm, njemačkih M38 model 4/20 mm i M38 od 20 mm, te mnoštvo strojica kalibara 14.5 mm, 12.7 mm i 7.9 mm. Znači, glavnina PZO JNA temeljila se na potpuno usvojenoj i samostalnoj proizvodnji 20 mm topova M-55/75 i *Strela-2M*. Iako je učinak takve trupne PZO ograničen do 5000 m visine, ona čak i danas, u vrijeme preciznih JDAM (*Joint Direct Attack Munition*) i JSOW (*Joint Stand-Off Weapon*) oružja, predstavlja ozbiljan problem.

To je najbolje potvrđeno završetkom operacije *Allied Force* i ulaskom NATO snaga na Kosovo. Unatoč svakodnevnim javljanjima NATO-a o uništavanju vojne tehnike, bivša VJ povlači čak 252 tenka i 18 lovaca MiG-21 s Kosova čime se otkriva veliki nesrazmjer između tih brojki. Stoga je NATO, nakon dvomjesečnog pregledavanja uništene tehnike VJ na Kosovu, tj. 16. rujna 1999. javnosti predočio BDA (*Battle Damage Assessment*) izvješće, prema kojem nije siguran u uništenje oko 50 % gađanih ciljeva na tom području. Od 181 gađana tenka, navode uništenje 93 (51.4 %), od 317 oklopnih transporterata samo 153 (48.3 %), od 600 vojnih vozila uništenje 339 (56.5 %), dok je za topničko-minobacačka oružja od 857 gađanih priznato samo 389 uništenih (45.4 %). U stvarnosti rezultat je bio još nepovoljniji za NATO. Za ostatak ciljeva gađanih po SRJ nisu se usudili ni dati procjenu, poput, recimo, uništenja lovaca MiG-29. Od 15 lovaca koji su se nalazili u naoružanju RV VJ, tijekom 1999. godine, NATO je do kraja operacije, 12. lipnja, ustvrdio uništenje 14 lovaca. Tek u listopadu 1999. godine, povodom provedbe redovitog nadzora naoružanja između SRJ i RH, VJ objavljuje postojanje pet lovaca MiG-29, odnosno pet puta većeg broja od očekivanoga. Razlog tomu bio je znatni broj postavljenih lažnih ciljeva poput maketa i rashodovane vojne tehnike. Naravno, s 5000 metara je gotovo nemoguće vidjeti takvu prijevaru usprkos najnovijoj radarskoj i IC senzornoj tehnici.

Kao logični nastavak, moram se osvrnuti i na autorovu tvrdnju izrečenu na stranici 191.: *Tako, npr., nastojeći dokazati učinkovitost PZO raketnog sustava Neva, kojeg sam prikazao zastarjelim, navodi da je upravo s njim oboren STEALTH zrakoplov F-117, konstatirajući kako su 'Amerikanci izjavili kako nikada nisu naišli na tako sofisticiranog protivnika kao u slučaju rušenja F-117'. Iskreno, ratna događanja na području susjedne države pratio sam dosta površno, jer me nisu osobito zanimala, međutim, koliko mi je poznato srušen je samo jedan F-117. Osim tog F-117, nije mi*

poznato da je više ijedan drugi zrakoplov srušen sa sustavom Neva, zbog čega se nameće zaključak kako se najvjerojatnije radilo o slučajnom pogotku.

Ovo je toliko krivo interpretirano, da jednostavno ne znam odakle početi. Gospodin Ogorec se ponovno upušta u tumačenje nečega što, prema vlastitom priznanju, ne razumije. Raketni sustav S-125M *Neva-M* razvijen je tijekom pedesetih godina i zaista predstavlja zastarjeli sustav. Međutim, on u današnje doba potpune automatizacije ima i određene prednosti. Posebice ako ga koristi neko tko zna znanje. Kasnije priznanje zapovjednika američke 6. flote *Vice Adm Daniela Murphya*: "*We never neutralized the IADS. We weren't any safer on Day 78 than we were on Day 1*", govori dovoljno samo za sebe. Znači, NATO s Amerikacima na čelu, ni nakon 78 dana operacije *Allied Force* nije uspio realizirati *IADS Suppresion*, tj. neutralizaciju integriranog sustava zračne obrane sastavljenu od brigade VOJIN-a i sedam raketnih brigada/pukova PVO Vojske Jugoslavije. Zasiurno, američki viceadmiral Murphy s tom izjavom nije imao potrebu valoriziranja ni dokazivanja vrijednosti nekadašnje vojne sile JNA. On je samo ustvrdio ono što je bilo, jer se o vojnoj tehnici (za razliku od politike), ne može diskutirati s emocionalnim prizvucima, a koji su stalno primjetni u izlaganjima g. Ogoreca.

Zato obaranje F-117, koji se dogodilo 27. ožujka kod sela Buđanovci, nipošto nije bilo slučajno, kao što nije bilo slučajno ni pogađanje drugog F-117 s istim sustavom 30. travnja 1999. godine, ali koji je, usprkos otkinutom repnom dijelu, uspio sletjeti u Sarajevo, a potom se vratiti i u matični Spangdahlem AB. Isto tako nije bilo slučajno ni obaranje F-16CG koje se dogodilo 2. svibnja i koje je također izvedeno s tim "zatarjelim" raketnim sustavom. Iako SRJ nije imao šanse u izravnom srazu s zrakoplovstvom NATO-a, on je uspješno dokazao onu poznatu slavensku inventivnost koju je i Hrvatska pokazala tijekom 1991./92. godine. Bila je to prije svega uporaba civilnih radara, tj. prerađenih vojnih radara iz šezdesetih, koji rade u centimetarskom valnom području za otkrivanje F-117, a nevidljiv je samo suvremenim radarima koji rade u milimetarskom području. To je donijelo svoje u kombinaciji sa zastarjelim raketnim sustavom koji ima mogućnost ručnog ispaljivanja i optičkog navođenja na cilj, te s američkom bahatošću koja se očitovala u uzastopnom ulasku u zračni prostor SRJ u isto vrijeme i na istoj visini. Iako je u tom ratu prvi put potvrđena Douhetova teorija (bez obzira na tvrdnje jednog pomoćnika savjetnika predsjednika RH izrečene u *Polemosu* br. 9-10) i SRJ vojno poražen bez uporabe KoV-a, oni su pokazali vrhunsku maštovitost u tom sukobu s višestruko nadmoćnijim zračnim snagama.

Karakterističan primjer toga bila je uporaba žične distribucije podataka (koja se ne može ometati) između razbacanih radara koji su se palili naizmjenično i kratkotrajnom bljeskovima osvjetljavali položaje zrakoplova. Stoga su proturadarske rakete AGM-88 *HARM* rijetko uspijevale izvršiti zahvat cilja osim na mikrovalne pećnice koje su korištene kao mamci. Sličnom inventivnošću uspjeli su neutralizirati i razorno djelovanje grafitnih bombi na elektrodistribucijski sustav Srbije, što je postignuto jednostavnim lakiranjem vodova dalekovoda ili njihovim prekrivanjem najlonima. Istodobno, civilna GSM mreža i SMS poruke masovno su korištene za prijenos informacija i zapovijedi unutar VJ. Sve ovo se iznosi bez namjere glorifikacije ili

omalovažavanja ovog ili onog. Radi se samo o znanstvenom utvrđivanju realnih činjenica.

To se ipak ne bi moglo reći i za g. Ogoreca koji u podužem pasusu na str. 191. objašnjava razloge neuporabe borbenih helikoptera AH-64 *Apache* na Kosovu zbog odluke generala Clarka glede *nesvršishodnosti njihove primjene* i *nepotrebnog stvaranja gužve u zraku*. Točno je samo to da se radilo o odluci najvišeg vrha NATO-a, ali nipošto zbog dječjih objašnjenja koje nam pruža g. Ogorec. Već spominjana trupna PZO na teritoriju Kosova, prisiljavala je NATO zrakoplove na striktno letenje iznad zone njihovog djelovanja, tj. iznad 5000 metara. Oni, koji se toga nisu mogli pridržavati poput bespilotnih letjelica, skupo su plaćali svoj danak. Tako je oborena 21 IBL, dok ih je još šest palo zbog raznih kvarova (od čega četiri pri neborbenim zadaćama). Amerikanci su izgubili 13 (šest IAI *Hunter*, četiri RQ-2 *Pioneer*, tri RQ-1 *Predator*), Nijemci pet (CL-289), Francuzi pet (tri *Crecerelle*, dvije CL-289) i Britanci četiri izviđačke bespilotne letjelice (dvije IAI *Hunter*, dvije *Phoneix*). Razina gubitaka IBL-a šokirao je NATO časnike i uskoro je postalo jasno kako su Srbi razvili posebnu taktiku neutralizacije njihovog djelovanja. Srpska PZO je bila spremna za IBL operacije NATO-a prethodno izvukavši mnoštvo pouka iz njihovog bosanskog angažmana od 1994. godine do tada. *Jugoslavenski muzej vazduhoplovstva* na Surčinu s ponosom je pokazivao ostatke jednog *Predatora* oborenog tijekom 1995. godine u BiH, tako da su performance sustava i njihova tehnologija bili dobro poznati srpskoj PZO. Kako je operacija *Allied Force* odmicala, SRJ je prikuplja sve veću kolekciju oborenih IBL uključujući tu *Predatore*, *Huntere*, CL-289, *Crecerelle*, *Phoneixe* i *Pioneere*. Kao prednost srpskog PZO na Kosovu, igrala su zemljopisna obilježja pokrajine, koja je zbog planinskog rasporeda imala samo nekoliko ulaznih pravaca dolaska IBL-a. Većina NATO-vih IBL-a bila je smještena u Makedoniji na položajima dobro poznatim srpskim obavještajcima. Stoga je bilo lako razmjestiti PZO topništvo i prijenosne raketne lansere na pravcima njihovog doleta. Tako je i njemačka IBL postrojba postala žrtvom vrlo predvidivog operativnog djelovanja, budući da je tijekom nekoliko tjedana svaki dan u isto vrijeme lansirala svoje IBL-e. Srpske protuzrakoplovne snage su stoga točno znale kada mogu očekivati ciljeve te imati spremne topničke i raketne PZO posade. Najinovativnija srpska protu-IBL taktika bila je uporaba helikoptera. Čini se, kako je prvi *Hunter* oboren tijekom operacije paljbom strojnice kalibra 7.62 mm iz transportnog helikoptera Mi-8 koji je letio paralelno s njim. To je bila omiljena taktika uništavanja IBL-a, sve dok je NATO lovci nisu učinili preopasnom. Ranjivost IBL-a na neprijateljsku vatru ubrzo je njihove operatore natjerala na želju za isključivim noćnim djelovanjem radi smanjenja gubitaka i malog preostalog broja letjelica. IBL gubici su još uvijek predmet debata. Bivša SRJ je tvrdila kako je samo na području Kosova oboreno 25 IBL, dok ih je srušeno još nad Srbijom i Crnom Gorom, a prikazali su veći broj IBL ostataka međunarodnim medijima. NATO nije objavio nikakve službene informacije o svojim gubicima, osim devet priznatih gubitaka tijekom provedbe same operacije. Međutim, jedan viši francuski izvor je svojedobno za gubitak dviju IBL-a okrivio elektromagnetnu emisiju s američkog mornaričkog aviona za elektroničko ometanje EA-6B *Prowlera*, koja se interferirala s radioupravljanjem tih bespilotnih

letjelica. Tako sramežljivo objavljivanje podataka je u jednu ruku razumljivo, iako ponekad postiže i suprotan učinak. Posebice kada tražena informacija zakasni skoro dvije godine, poput one koju je 12. travnja 2001. objavila USAF-ova istražna komisija u Langley AFB. Navedena komisija očitovala se o udesu RQ-1K *Predator*, koji je pao 23. listopada 1999., oko 180 milja od matičnog uzletišta Tuzla tijekom zadaće u potpori operacije *Joint Force* nad Kosovom. Kao razlog je naveden mehanički otkaz na sustavu kontrole elise. Pritom je otkrivena nepravilnost u održavanju navedenog sustava koja se dogodila 28. rujna 1999. godine, a koja je odigrala kritičnu ulogu u otkazu. Dokazano je da određene komponente elise nisu bile odgovarajuće podmazane, dok je jedan osiguravajući vijak bio ogoljen, odnosno nije bio propisno učvršćen.

Iz navedenog se može vrlo jasno zaključiti što je bio pravi razlog neangažmana AH-64 *Apachea* na Kosovu. Snažna trupna PZO na Kosovu je čak i u Iraku proslavljenog A-10 *Thunderbolt II* natjerala na let iznad 4000 metara. Oni koji se toga nisu pridržavali, bili bi kažnjavani snažnom paljbom PZO. U dva navrata (16. travnja i 2. svibnja 1999.) zabilježena su sletanja teže oštećenih *Warthoga* na skopski aerodrom Petrovac.

Isto tako, vrlo je dvojbeno i tvrdnja o spremnosti kopnenih snaga NATO na kopnenu invaziju na Kosovo i SRJ, posebice imajući u vidu Clintonovo ograničenje na vođenje rata bez ljudskih gubitaka i njemačko istupanje iz koalicije u slučaju raspamsavanja kopnenog sukoba. Zato je posebno simpatična floskula g. Ogoreca kojom izražava kako ne sumnja *da se nad kosovskim teritorijem u tom slučaju ne bi našli američki 'Apachi' (uz sve ostalo što bi bilo pokrenuto u smjeru Beograda), kao što ne sumnjam da bi cijeli svijet imao prilike vidjeti još jednu veliku "bežaniju" srpske vojske.* Iako imam vrlo jasne spoznaje o tome da kopneni dio operacije nikada nije ozbiljnije razmatran, isto ne želim posebno naglašavati budući da svoje zaključke volim temeljiti na činjenicama, a ne na mitovima poput očekivane "bežanije" srpske vojske.

Stoga ću za razliku od već citiranog Spinoze, završiti ovo razmatranje drugim vojnim misliocem Sun Cuom koji je rekao: *Tko podcijeni neprijatelja, već je izgubio pola bitke.*